فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال دوم، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۲، پیاپی ۴
صفحات ۷۴-۵۵

شناخت و تحلیل تفاوت زیست‌پذیری روستاهای پیرامون شهری در شهرستان ورامین

محمدامین خراسانی*، استادیار و عضو قطب علمی برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تهران
محمدرضا رضوانی، استاد و عضو قطب علمی برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تهران

دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۳/۳ پذیرش نهایی: ۱۳۹۲/۵/۲۶

چکیده
روستاهای پیرامون شهری در زمره سکونتگاه هایی قرار دارند که همزمان صحنه شکل گیری، رشد و تداوم فرصت ها و تهدیدهایی هستند که کیفیت زیست و نحوه تامین نیازهای ساکنان را تحت تاثیر قرار می دهد. از یک سو دسترسی به خدمات موجود در شهرها و از سوی دیگر تهدیدهای بوم شناختی از سوی شهر و جذب جمعیت مهاجر و عوارض ناشی از آن، شرایط پیچیده ای را در این روستاها به وجود آورده که باعث می شود بررسی زیست پذیری این روستاها از اهمیت خاصی برخوردار باشد. سکونتگاه زیست پذیر را به طور خلاصه، به عنوان مکان مناسب برای کار و زندگی تعریف نموده اند. هدف از این تحقیق، شناخت تفاوت بین روستاهای پیرامون شهری در شهرستان ورامین از نظر سطح زیست پذیری بوده است. روش تحقیق توصیفی- تحلیلی بوده و با استفاده از داده های آماری و یافته های میدانی صورت پذیرفته است. نتایج آزمون تحلیل واریانس یکطرفه موید وجود تفاوت معنی دار بین روستاهای مورد مطالعه است. همچنین یافته های پژوهش نشان می دهد که افزایش آگاهی مدیران محلی نسبت به وضعیت زیست پذیری روستاهای پیرامون شهری و عوامل موثر بر آن، حرکت در جهت برنامه ریزی و مدیریت محلی در جهت حل یکپارچه مشکلات و مسائل شکل گرفته در طیف شهری- روستایی، و نهایتا کاهش شکاف زیست پذیری سکونتگاه های شهری و روستایی، مهم ترین نتایج الگوی مناسب برای پژوهش در ارتباط با زیست پذیری روستاهای پیرامون شهری هستند.

کلمات کلیدی: تحلیل، تفاوت، زیست پذیری، روستاهای پیرامون شهری، شهرستان ورامین.

* نویسنده مسئول: ۰۹۳۵۴۱۲۹۷۵۰ Email: khorasani_ma@ut.ac.ir

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

۱) مقدمه

روستاهای واقع در پیرامون شهرها به دلیل نزدیکی مکانی و وابستگی فضایی _ کالبدی با شهر از امکانات، محدودیت ها، فرصتها و چالش های متعددی برخوردار می باشند که در دیگر روستاها به چنین شدتی وجود ندارد. استقرار در پیرامون شهر و بهره مندی از شبکه ارتباطی مناسب، استفاده از زیرساختها و خدمات شهری به ویژه در زمینه های اقتصادی و فرهنگی - اجتماعی برای اینگونه از روستاها را امکان پذیر می کند. فرصتهای شغلی، عمدتا در بخش خدمات، زمینه تأمین درآمد و کار را برای ساکنین روستاهای واقع در حریم شهرها، فراهم آورده است، به گونه ای که گروهی از این روستاها، کارکردی "خوابگاهی" یافته اند. در این میان عامل مهاجرت از روستا به شهر، بویژه در مورد روستاهای خوابگاهی تأثیر تعیین کننده دارد (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۸۷: ۱). در حال حاضر نواحی اطراف شهرها چالش های عمده ای از ابعاد محیطی، اجتماعی ، اقتصادی و برنامه ریزی به ویژه مکان یابی برای توسعه واحدهای مسکونی، کمربند سبز، دفع زباله، دسترسی به آب آشامیدنی سالم، و فشار بر منابع طبیعی تجربه می کنند (Veenhuizen, 2002).

شهرستان ورامین نیز هم چون دیگر شهرستان های واقع در منطقه کلانشهری تهران، پدیده های پیراشهرنشینی و برخورد شهر و روستا در روستاهای پیرامون شهری را تجربه می کند. روستاهای این منطقه به دلیل واقع شدن در حوزه کلانشهری تهران، دارای خصوصیات ذکر شده برای سکونتگاه های حوزه تاثیر شهر- منطقه ها هستند و مهاجرپذیری، توسعه شهرک ها و روستاهای خوابگاهی، نامشخص بودن مرز شهر و روستا، آمیختگی اجتماعی و قومیتی از ویژگی های آن ها محسوب می گردد. صدمات و خطرات ناشی از همجواری ها و شرایط نامناسب بر سلامتی انسان ساکن در این روستاها را می تواند خطرات کالبدی مربوط به سکونت در مساکن نامناسب و ناامن، نبود بهداشت محیط لازم و کافی، محرومیت از انواع خدمات رفاهی و تسهیلات زیربنایی، دانست. برآیند تمامی این مشکلات، شکل گیری نابرابری اقتصادی- اجتماعی، کیفیت نازل زندگی و صدماتی است که شیوه های مشکل‌برانگیز زیست انسان برای شرایط زیست وی و طبیعت به وجود آورده است. این شرایط بر زیست پذیری این

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

روستاها تاثیر گذاشته و پیچیدگی خاصی را برای برنامه ریزان جهت ارتقای کیفیت زندگی در آنها ایجاد می نماید. هدف اصلی این مقاله پاسخ دادن به این پرسش است که بین زیست پذیری روستاهای پیرامون شهری در سطح شهرستان ورامین، چه تفاوت هایی وجود دارد؟

۲) مبانی نظری

زیست پذیری روستاها به شدت متاثر از زمان و مکان است و مولفه ها و عوامل تشکیل دهنده سکونتگاه‌های روستایی با توجه به دوره زمانی و مکان جغرافیایی متفاوت است. در این میان کیفیت زندگی مردم و مکان‌های روستایی به عوامل زیادی وابسته است: میزان در دسترس بودن مشاغل با دستمزد مناسب، دسترسی به خدمات مهمی هم چون آموزش، بهداشت، انجمن های قوی، سلامت، محیط طبیعی، امنیت و ..این در حالی است که مردم شهر نیز به یک درجه به این نیاز ها وابسته هستند، اما چالش های آنها برای زندگی بهتر، علیرغم وجود تشابهات، متفاوت از نواحی روستایی است. برخی از این چالش ها به جریان و مسیر اصلی اقتصاد وابسته هستند، در حالی که بقیه منحصر به چارچوب سازمانی و نهادی مناطق روستایی هستند. به سخن دیگر مقیاس کوچک و تراکم اندک سکونتگاه های روستایی، نبود تنوع شغل و درآمد کافی در بخش کشاورزی از سایر مراکز سکونتگاهی، فاصله و دوری، عدم وجود راههای مناسب و سیستم حمل ونقل کارآمد اجرای سیاست های ضروری برای احیای کیفیت زندگی روستایی را پیچیده تر می‌کند(Bullock, 2004, 22).

بسیاری از داده های زیست پذیری دارای ماهیت فضایی هستند و روابط بین مکان ها مانند رابطه بین خانه و مدرسه، شهر و منطقه، و موضوعات مربوط به فضا مانند درصد فضاهای باز و رابطه فضا و زمان مانند زمان مورد نیاز برای پاسخگویی در زمان های اضطراری را دربر می گیرد. معیارها بسیار متفاوت هستند اما یک تعادل بین ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی برقرار می گردد (National Research Council , 2002, p4). زیست پذیری، طیف گسترده ای از نیازهای انسانی، از غذا و امنیت گرفته تا زیبایی و نمادهای فرهنگی و احساس تعلق به اجتماع یا مکان را شامل می‌شود(Ibid, p 23).

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

ایده زیست پذیری، بسیاری مفاهیم را به یکدیگر پیوند می‌دهد. خصوصیات یک مکان خاص می تواند تحت تاثیر تعامل آن با دیگر مکان ها و فعالیت هایی که در آن‌ها انجام می‌شود، قرار بگیرد و رضایت ساکنان را از تامین نیازهای اجتماعی، اقتصادی یا فرهنگی شان به دنبال داشته باشد، سلامت و بهزیستی آن ها را بهبود بخشد و از منابع طبیعی و کارکردهای اکوسیستم محافظت کند. زیست پذیری به ارزیابی مجموع تاثیرات فعالیت های بخش عمومی و خصوصی کمک می نماید و موجب توجه به نیروهایی می شود که توسط نیروهای بازار نادیده گرفته شده اند. این مکانیزمها عبارتند از سیاست های سرمایه گذاری، ارزیابی مخاطره و تصمیمات دولتی در مورد مصرف کنندگان و مشاغل(Ibid, p 24). در جدول شماره ۱ تعدادی از مهم‌ترین تعاریفی که برای زیست‌پذیری و سکونتگاه زیست پذیر ارائه گردیده، بیان شده است.

جدول شماره (۱): تعاریف زیست پذیری و سکونتگاه زیست پذیر

تعریف	سال	مرجع تعریف
زیست پذیری به معنای ادراک از محیط زندگی روزمره است.	۲۰۰۱	RIVM
زیست پذیری اشاره به کیفیت زیست محیطی و اجتماعی یک ناحیه دارد که به وسیله ساکنان، شاغلان و بازدیدکنندگان آن ناحیه مورد ادراک قرار می گیرد.	۲۰۰۴	VTPI
اجتماع زیست پذیر، اجتماعی است که مسکن مناسب، خدمات و حمایت های اجتماعی و گزینه های حمل و نقل کافی، آموزش، تنوع فرهنگی را فراهم آورد. این شرایط در مجموع، استقلال فردی و مشارکت مدنی و اجتماعی ساکنان را فراهم می آورد	۲۰۰۵	AARP
زیست پذیری معمولا مشتمل بر عناصری از خانه، محله و منطقه کلانشهری است که به امنیت، فرصتهای اقتصادی، رفاه، بهداشت، تناسب، جابه جایی و تفریح کمک می نماید.	۱۹۹۹	Vuchic
زیست پذیری منعکس کننده رفاه یک اجتماع محلی است و مشتمل بر بسیاری از خصوصیاتی است که یک مکان را تبدیل به جایی می کند که مردم تمایل به زندگی در آنجا در زمان حال و آینده دارند.	۲۰۰۸	Victorian Competition and Efficiency Commission
اصطلاح زیست پذیری اشاره به درجه تامین ملزومات یک جامعه بر مبنای نیازها و ظرفیت های افراد آن جامعه دارد. یک جامعه غیر زیست پذیر به نیازهای افراد آن جامعه بی اعتنا است و احترام نمی گذارد.	۱۹۹۵	Veenhoven

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

تعریف	سال	مرجع تعریف
زیست پذیری اشاره به روابط بین تعداد و ساختار جمعیت و شیوه زندگی ساکنان روستاها و سطح خدمات، اقتصاد محلی و مکان فیزیکی دارد	۲۰۰۳	Vergunst

در انتهای این بخش لازم است تا اشاره ای نیز بـه ارتبـاط بـین مفـاهیم کیفیـت زنـدگی و زیست پذیری داشته باشیم. تاکنون محققان بسیاری در ارتباط با رابطه ایـن دو مفهـوم تحقیـق نموده اند و مقالاتی نیز در این ارتباط منتشر شده است. یکی از مهم ترین ایـن مقـالات، مقالـه ای است که در سال ۲۰۰۳ توسط وان کمپ* و همکاران منتشر شده است. وی در ایـن مقالـه به بررسی حوزه های مفهومی زیست پذیری، کیفیـت زنـدگی، کیفیـت محـیط و پایـداری مـی پردازد و تعاملات و تشـابهات و در عـین حـال افتـراق ایـن حـوزه هـای مفهـومی را از دیـدگاه دانشمندان علوم مختلف مانند روانشناسی، برنامه ریزی شهری، جامعه شناسی و ... مورد بررسی قرار می دهد و با مرور تفصیلی ادبیات موجود در این حوزه به یک نتیجه گیری جامع و مهم در این ارتباط می رسد. این مقاله با بیان مدل های موجود در این حوزه مانند مدل نیـومن کـه در ادامه همین فصل به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته است، در نهایت به این نتیجه می رسد کـه مهم ترین تشابه بین این دو مفهوم و مهم ترین وجه ممیز آنها نسبت به مفهـوم پایـداری، ایـن است که هر دو در زمان حال و در همین مکان هستند. یعنـی الان و اینجـا، دو کلیـدواژه درک مفاهیم کیفیت زندگی و زیست پذیری هسـتند کـه همـین دو واژه، موجـب تفکیـک مقیـاس و چشم انداز آنها از مفاهیم مشابه و مجاور مانند پایداری هستند (Van Kamp et al, 2003) .

به طور خلاصه، زیست پذیری اشاره به خـدمات و تسـهیلات اجتمـاعی دارد، حـال آن کـه کیفیت زندگی اشاره به نحوه شکل دهی این تسهیلات و نفع رسـاندن آنهـا بـه تجـارب انسـانی دارد. در جدول ۲ ، نمونه هایی از عوامل زیست پذیری و تاثیر و منفعت آنها بر کیفیـت زنـدگی انسانی آمده است.

* Van Kamp

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

جدول شماره (۲): نمونه هایی از عوامل زیست پذیری و تاثیر و منفعت آنها بر کیفیت زندگی

مفهوم	عوامل زیست پذیری	منافع کیفیت زندگی
توسعه اقتصادی	دسترسی به کار و خدمات و خواروبار	درآمد مناسب، اوقات فراغت مطلوب
مسکن	وجود مسکن، محل مناسب آن و تنوع آنها	داشتن سرپناه، امنیت و ایمنی
کیفیت محیط	کیفیت هوا، زیبایی شناسی، سروصدا، کیفیت آب، گارهای گلخانه ای، پارک ها و فضاهای باز	سلامت فیزیکی و ذهنی، حفاظت در برابر برخی بلایای طبیعی
توسعه اجتماعی	انسجام اجتماعی، منابع تاریخی و فرهنگی، فرصت های آموزشی	احساس تعلق مکانی، تاب‌آوری*، سرمایه اجتماعی، تحرک اجتماعی
حمل و نقل	دسترسی به شبکه خطوط دارای تلاقی متعدد، جابه جایی، امنیت، دسترسی به کار، مسکن و خدمات، جاذبه خیابان ها	مستقل بودن جابه جایی، زمان حرکت قابل اعتماد و مطلوب، بهداشت فیزیکی و روانی
برابری	توزیع عادلانه خدمات	احساس امنیت اجتماعی، قرار داشتن در معرض عقاید مختلف

مأخذ: VanZerr & Seskin, 2011: 4

۳) روش تحقیق

روش تحقیق در پژوهش حاضر با توجه به ماهیت و اهداف موضوع " سنجش زیست پذیری روستاهای پیرامون شهری"، روش توصیفی- تحلیلی است. با توجه به نو بودن موضوع تحقیق در کشور و نیز سابقه بسیار اندک این موضوع در مطالعات روستایی در سطح جهان ، اقدام به استخراج شاخص ها و نماگرهای زیست پذیری در سکونتگاه های شهری و روستایی و در مرحله بعد، انطباق آن ها با شرایط روستاهای پیرامون شهری گردید. بدین ترتیب که در مرحله اول و با استفاده از تحلیل محتوایی مطالعات انجام شده در سطح جهان، شاخص های مربوطه استخراج گردید و در مرحله دوم، با استفاده از پرسشنامه طراحی شده برای محققان، از بین کلیه شاخص ها و مولفه های استخراج شده، شاخص ها و نماگرهای تحقیق به شرح زیر در با استفاده از مستند که منابع مذکور استخراج شده و پس از عبور از فیلتر پرسشنامه اولیه مرحله پیش آزمون، در پرسشنامه نهایی استفاده شدند:

* Resilience

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

جدول شماره (۳): ابعاد، شاخص ها و گویه های زیست پذیری روستاهای پیرامون شهری

ابعاد	شاخص ها	گویه ها
زیست پذیری اقتصادی	اشتغال و درآمد	داشتن شغل مناسب، امکان دسترسی به شغل مناسب در روستا یا شهر مجاور، تعدد فرصت های شغلی در روستا، درآمد مناسب فرصت های شغلی موجود در روستا، تعدد فرصت های شغلی در شهر مجاور، درآمد مناسب فرصت های شغلی موجود در شهر مجاور
	مسکن	استحکام بنای مسکن، برخورداری از حمام مناسب و بهداشتی در مسکن، برخورداری از سیستم گرمایش و سرمایش مناسب در مسکن، برخورداری از روشنایی کافی در مسکن، برخورداری از سیستم دفع بهداشتی فاضلاب در مسکن، مساحت مناسب و کانی مسکن، تعداد اتاق های کافی در مسکن
	حمل و نقل عمومی	ساعات کار وسایل نقلیه عمومی، تعداد وسایل نقیله عمومی، تعداد وسایل نقلیه حمل بار، دسترسی مناسب به وسایل حمل و نقل عمومی
	امکانات و خدمات زیرساختی	کیفیت راه دسترسی به شهر، کیفیت راه های دسترسی به روستاهای اطراف، کیفیت معابر و میادین، کیفیت آب شرب روستا، کیفیت تامین نیازهای روزمره توسط فروشگاه (های) خواروبار روستا، کیفیت خدمات تعاونی روستایی یا تعاونی روستای محل مراجعه، کیفیت شبکه گازلوله کشی
زیست پذیری اجتماعی	آموزش عمومی	فضای آموزشی مناسب و کافی مدارس، کیفیت دسترسی دانش آموزان به مدارس شهر مجاور ، کیفیت تجهیزات آموزشی مدارس، کیفیت ساختمان های مدارس ، کیفیت معلمان مدارس
	بهداشت	کیفیت خدمات شبکه (خانه بهداشت) روستا
	مشارکت و همبستگی	دلسوزی اهالی برای آبادانی روستا، ارتباط مردم با اعضای شورای اسلامی و دهیار روستا، خودیاری مردم در حین انجام پروژه های عمرانی در روستا، حضور و همفکری زنان روستا در امور روستا همانند مردان، روحیه کار گروهی در بین مردم روستا، میزان احترام مردم روستا به یکدیگر، قابل اعتماد بودن دهیار روستا، قابل اعتماد بودن اعضای شورای اسلامی روستا، استقبال دهیار و شورای اسلامی روستا از مشارکت مردم، قابل اعتماد بودم مردم روستا
	پیوستگی و تعلق مکانی	تمایل به زندگی در روستا، حس دلتنگی در صورت دوری از روستا، رابطه خوب با بستگان و همسایگان در روستا، امیدواری به بهبود شرایط زندگی در روستا، تمایل به اشتغال در روستا، تمایل به سرمایه گذاری در روستا، تمایل به گذران اوقات فراغت در روستا، اعتقاد به روستا به عنوان مناسب ترین مکان برای زندگی در سطح منطقه، زندگی در روستا در صورت وجود شرایط کار و زندگی در شهر
	امنیت فردی و اجتماعی	پایین بودن میزان جرایم (سوء مصرف مواد مخدر، سرقت و ...)، پایین بودن نزاع های قومی و طایفه ای، پایین بودن میزان نزاع بین افراد بومی و تازه وارد، امنیت تردد زنان در طی شبانه روز، امنیت تردد پیاده در شب، امنیت تردد سواره در شب، امنیت عبور از جاده و خیابان از نظر سرعت اتومبیل ها در طی شبانه روز، کیفیت عملکرد پاسگاه انتظامی
	تفریحات و اوقات فراغت	کیفیت خدمات و تجهیزات سالن ورزش روستا یا محل مراجعه، کیفیت خدمات و وسعت کتابخانه روستا یا محل مراجعه، کیفیت خدمات اماکن فرهنگی و مذهبی مانند مسجد و حسینیه، کیفیت خدمات اماکن فرهنگی و تاریخی روستا، کیفیت خدمات فضاهای فراغتی و تفریحی مانند تالار اجتماعات

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

ابعاد	شاخص ها	گویه ها
زیست پذیری زیست محیطی	فضاهای سبز و باز	وسعت فضای بازی کودکان یا فضای سبز روستا، کیفیت فضای بازی کودکان از نظر امنیت و نظافت، محل قرار گرفتن محل بازی کودکان یا فضای سبز روستا
	آلودگی	کیفیت جمع آوری زباله از سطح روستا، کیفیت جمع آوری آب های سطحی، کیفیت جمع آوری فاضلاب، آرامش و فقدان آلودگی صوتی، آلودگی ناشی از رفت و آمد وسایل نقلیه، آلودگی ناشی از کارگاه های صنعتی، آلودگی ناشی از نزدیکی به محل رهاسازی ضایعات و نخاله جات ساختمانی
	چشم انداز	چشم انداز زیبای طبیعی، چشم انداز مناسب ساختمان ها و معماری بناها ، چشم انداز مناسب معابر و خیابان ها، چشم انداز فضای سبز روستا

مأخذ: مبانی نظری تحقیق، ۱۳۹۰

جامعه آماری این تحقیق، روستاهای پیرامون شهری در سطح شهرستان ورامین هستند که بر مبنای سه شاخص میزان رشد جمعیت در طی دو دهه گذشته، قرار داشتن در حریم شهر مجاور و تامین نیازهای اولیه از شهر مجاور بر مبنای داده های سرشماره عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵، ۱۵ روستا شناسایی شدند و به عنوان جامعه نمونه مورد بررسی قرار گرفتند. سطح تحلیل در این تحقیق، روستاها و واحد تحلیل، خانوارهای روستایی هستند که سرپرستان آنها مورد پرسش قرار گرفته اند. در جدول شماره ۴، ویژگی های جمعیتی و تعداد نمونه آماری روستاهای مورد مطالعه نشان داده شده است.

جدول شماره (۴): ویژگی های جمعیتی و تعداد نمونه آماری روستاهای مورد مطالعه

توضیح / روستا	تعداد خانوار ۱۳۸۵	جمعیت	تعداد نمونه
روستاهای پیرامون شهر ورامین			
احمدآباد وسط	۵۸۶	۲۴۹۳	۲۰
جعفرآباد اخوان	۴۰۴	۱۶۴۹	۲۰
علی آباد فرسوده	۵۴۸	۲۱۷۸	۲۰
ریحان آباد	۹۲۲	۳۸۵۸	۳۰
روستاهای پیرامون شهر قرچک			
ولی آباد	۸۴۹	۳۶۶۳	۳۰
امین آباد	۲۷۶	۱۱۸۲	۱۵
محمدآباد اعلا	۱۲۱۳	۵۰۴۴	۳۵

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

توضیح / روستا	تعداد خانوار ۱۳۸۵	جمعیت	تعداد نمونه
داودآباد	۱۷۵۳	۷۴۳۵	۵۰
قشلاق جیتو	۱۶۸۹	۷۳۴۶	۴۵
قشلاق‌مشهدی‌ابوالحسن	۷۱۱	۳۱۵۶	۲۰
قشلاق‌مشهدی‌محمد	۱۵۶۹	۶۹۲۳	۴۵
روستاهای پیرامون شهر پیشوا			
حبیب آباد	۵۵۱	۲۳۳۳	۲۵
قاسم آباد	۱۷۰	۸۱۸	۱۵
دربالا	۱۱۶	۵۴۴	۱۵
روستاهای پیرامون شهر جوادآباد			
حصارقاضی	۱۶۱	۷۰۶	۱۵
جمع	۱۱۵۱۸	۴۹۳۱۸	۴۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق مستخرج از سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۸۵

بررسی روایی پرسشنامه های محقق ساخته معمولا با استفاده از نظرات کارشناسان و متخصصان حوزه مورد بررسی تحقیق، انجام می پذیرد. برای بررسی روایی پرسشنامه خانوار که به عنوان ابزار اصلی این تحقیق برای سنجش زیست پذیری روستاهای پیرامون شهری مورد استفاده قرار گرفته است، از نظرات کارشناسان رشته های جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، جغرافیا و برنامه ریزی شهری، توسعه روستایی و جامعه شناسی بهره گرفته شده است.

اما بررسی اعتماد یا پایایی پرسشنامه از طریق پیش آزمون آن در منطقه مورد مطالعه، انجام پذیرفت. بر این اساس از پرسشنامه ای که مرحله تشخیص و سنجش روایی را توسط محققان پشت سر گذاشته بود، ۳۰ عدد تهیه شده و در بین ساکنان ۴ روستا از روستاهای مورد مطالعه که هر یک در مجاورت یکی از شهرهای سطح شهرستان ورامین یعنی شهرهای قرچک، ورامین، پیشوا و جوادآباد قرار داشتند و بنا بر اصل تسهیم متناسب و بر مبنای جمعیت آن ها، توزیع شده و پس از تکمیل، جمع آوری گردیدند. داده های حاصل از این پرسشنامه ها پس از وارد شده به نرم افزار SPSS و انجام فرایند تحلیل جهت تشخیص پایایی تحقیق مورد استفاده قرار گرفتند.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

در این تحقیق برای سنجش روایی ابزار اندازه گیری یعنی پرسشنامه خانوار، از روش آلفـای کرونباخ استفاده شده است. آلفای کرونباخ به دست آمده در این تحقیق برابـر بـا ۰/۹۵۵ بـوده است که نشانگر ضریب پایایی بسیار قوی برای پرسشنامه تحقیق اسـت. بـرای تحلیـل داده هـا جهت استخراج نمره نهایی، میانگین نمره اخـذ شـده در گویـه هـای پرسشـنامه کـه در طیـف لیکرت ۵ گزینه ای به دست آمده اند، و در یـک سـطح بـالاتر، در شـاخص هـای منظـور شـده زیست پذیری در پرسشنامه، در وزن به دست آمده بـرای شـاخص مـذکور ضـرب مـی شـوند و میانگین نمره به دست آمده از مجموع شاخص ها به عنوان نمره زیسـت پـذیری هـر روسـتا در نظر گرفته می شود. وزن گویـه هـا و در یـک سـطح بـالاتر شـاخص هـا، توسـط متخصصـان و کارشناسان در طیف ۳ گزینه ای (نمرات ۱ تا ۳) داده شده است. بر این اسـاس از آنجـایی کـه میانگین نمره داده شده به شاخص ها برابر با ۲/۳ بوده است، نمره مذکور در طیف نمره در نظـر گرفته شده در پرسشنامه یعنی نمرات ۵-۱ ضرب گردیده است. حاصل آن طیـف نمـره ۲/۳ تـا ۱۱/۵ است. بدین ترتیب روستاها بر اساس وضعیت قـرار گیـری در ایـن طیـف دارای وضـعیت زیست پذیری نامطلوب، متوسط و مطلوب هستند.

جدول شماره (۵): طبقه بندی زیست پذیری در روستاهای مورد مطالعه

نمره زیست پذیری	وضعیت زیست پذیری
۲/۳-۵/۳۵	نامطلوب
۵/۳۵-۸/۴	متوسط
۸/۴-۱۱/۵	مطلوب

مأخذ: یافته‌های تحقیق،۱۳۹۰

محدوده مورد مطالعه

منطقه مورد مطالعه در این تحقیق، روستاهای پیرامون شهری شهرسـتان ورامـین هسـتند. جامعه آمـاری ایـن مطالعـه روسـتاهای واقـع در پیرامـون ۴ نقطـه شـهری شهرسـتان ورامـین می‌باشد. این شهرستان با مساحت ۱۷۷۵ کیلومتر مربع و ۹/۳۹ درصد مساحت اسـتان تهـران، در منتهی‌الیه جنوب‌شرقی استان قرار دارد.از نظـر تقسـیمات کشـوری شهرسـتان ورامـین از ۴

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

بخش ورامین و پیشوا و جوادآباد و قرچک، ۸ دهستان و ۴ شهر ورامین، پیشوا، جوادآباد و قرچک تشکیل شده است و ۲۱۶ آبادی را در خود جای داده است. از این تعداد آبادی، ۶۳ آبادی خالی از سکنه هستند. اما شهرستان ورامین یکی از مناطق مهاجرپذیر استان در طی دهه های گذشته بوده است. از این رو روستاهای پیرامون نقاط شهری سطح شهرستان، دارای جاذبه زیادی برای پذیرش جمعیت مهاجری هستند که به دلایل مختلف نتوانسته اند در شهر تهران جایی برای سکونت بیابند و اکنون در این روستاها سکونت دارند. البته فاصله از شهر تهران عامل مهمی در پذیرش این مهاجرین است و با فاصله گرفتن از تهران، نسبت مهاجران در این روستاها کاهش می یابد. نحوه انتخاب این روستاها بر مبنای سه عامل رشد مثبت جمعیت در دو دهه گذشته، قرار داشتن در حریم مصوب شهر مجاور و تامین مایحتاج روزانه از شهر مجاور بر مبنای داده های مرکز آمار ایران در سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵ است.

۴) یافته های تحقیق

در این بخش از بررسی هر کدام از شاخص های زیست پذیری که خود مشتمل بر گویه های مختلفی است، اندازه‌گیری شده و سپس بر وضعیت زیست پذیری آنها تعیین می گردد. در ادامه جداول مرتبط با میزان زیست پذیری شاخص های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی به تفکیک ارائه شده است. همانطور که ملاحظه می گردد، ارزش زیست پذیری در هر کدام از ابعاد از میزان های متفاوتی برخوردارند. چنانچه در جداول پیش رو مشاهده می شود، میانگین نمره کلی زیست پذیری روستاهای مورد مطالعه در وضعیت متوسط قرار می گیرد.

جدول شماره (۶): یافته های توصیفی امتیازات زیست پذیری در روستاهای مورد مطالعه

بعد	میانگین	حداقل	حداکثر	دامنه	انحراف معیار
اقتصادی	۵/۹۹	۴/۷۶	۷/۰۱	۲/۲۵	۰/۵۷۰
اجتماعی	۵/۷۴	۴/۸۴	۷/۵۸	۲/۷۴	۰/۷۴۷
زیست محیطی	۴/۱۹	۲/۷۲	۵/۵۷	۲/۸۵	۰/۸۰۰
کلی	۵/۴۶	۴/۶۳	۶/۹۴	۲/۳۱	۰/۶۳۴

مأخذ: مبانی نظری تحقیق، ۱۳۹۰

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

در انتها به بررسی وضعیت کلی زیست پذیری در روستاهای مورد مطالعه پرادخته می‌شود. بدین ترتیب که در جدول شماره ۷ نمره و رتبه زیست پذیری هر روستا و در آخر میانگین نمره زیست پذیری و رتبه کلی روستا نشان داده شده است.

جدول شماره (۷): وضعیت ابعاد مختلف زیست پذیری در روستاهای مورد مطالعه

نام روستا	زیست پذیری اقتصادی	رتبه	زیست پذیری اجتماعی	رتبه	زیست پذیری زیست محیطی	رتبه	میانگین کل	رتبه
احمدآباد وسط	۶/۳۰	۴	۶/۲۳	۵	۴/۶۱	۵	۵/۷۱	۴
جعفرآباد اخوان	۵/۳۳	۱۴	۶/۲۸	۴	۴/۹۱	۴	۵/۵۰	۵
علی آباد فرسوده	۶/۳۹	۳	۶/۴۲	۳	۴/۵۰	۶	۵/۹۰	۳
ریحان آباد	۶/۰۲	۹	۵/۷۷	۶	۵/۳۵	۲	۵/۷۱	۴
ولی آباد	۶/۰۴	۸	۵/۵۷	۸	۳/۸۲	۱۱	۵/۱۴	۹
امین آباد	۵/۹۸	۱۰	۵/۶۶	۷	۴/۰۰	۹	۵/۲۱	۷
محمدآباد اعلا	۶/۱۴	۷	۵/۵۱	۹	۳/۹۱	۱۰	۵/۱۸	۸
داودآباد	۶/۲۲	۵	۵/۲۲	۱۲	۳/۲۴	۱۴	۴/۸۹	۱۰
قشلاق جیتو	۶/۱۶	۶	۵/۴۶	۱۰	۴/۱۴	۷	۵/۲۳	۶
قشلاق مشهدی ابوالحسن	۵/۴۸	۱۲	۴/۸۷	۱۳	۳/۵۱	۱۳	۴/۶۲	۱۲
قشلاق مشهدی محمد	۵/۴۶	۱۳	۴/۸۷	۱۴	۳/۵۳	۱۲	۴/۶۲	۱۲
حبیب آباد	۶/۸۰	۲	۶/۴۹	۲	۵/۰۳	۳	۶/۱۰	۲
قاسم آباد	۵/۸۸	۱۱	۵/۳۹	۱۱	۲/۷۲	۱۵	۴/۶۶	۱۱
دربالا	۴/۷۶	۱۵	۴/۸۴	۱۵	۴/۰۵	۸	۴/۵۵	۱۳
حصار قاضی	۷/۰۱	۱	۷/۵۸	۱	۵/۵۷	۱	۶/۷۲	۱

مأخذ: بررسی محققان، ۱۳۹۰

مقایسه روستاهای مورد مطالعه از منظر زیست پذیری

برای انجام این آزمون پس از ورود داده ها به نرم افزار آماری SPSS این آزمون انجام پذیرفته است. بر این اساس نتایج آزمون مذکور به شرح زیر است:

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

جدول شماره (۸): نتایج آزمون تحلیل واریانس تفاوت ابعاد زیست پذیری در روستاهای مورد مطالعه

متغیرها	درجه آزادی	آمارهF	سطح معناداری
بین گروهی	۲	۲۸/۱۵۸	۰/۰۰۰
درون گروهی	۴۲		
کل	۴۴		

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۰

همان طوری که ملاحظه می شود، آماره F برابر با ۲۸/۱۵۸ شده است. آنچه در اینجا تعیین کننده است، سطح معناداری است که در سطح ۵ درصد، برابر با ۰/۰۰۰ شده است. بنابراین بدینوسیله اثبات می گردد که بین ابعاد مختلف زیست پذیری در سطح روستاهای مورد مطالعه تفاوت معناداری وجود دارد. اما این که تفاوت در کجاست و بین کدام ابعاد وجود دارد، چیزی است که از توان این آزمون خارج است و لذا با توجه به این موضوع و تعداد گروه های ما که ۳ گروه هستند، از ۳ آزمون پست هاک استفاده شده است که عبارت هستند از: توکی، شفه و دانکن.

جدول ۹- نتایج آزمون های پست هاک برای تشخیص محل تفاوت ابعاد زیست پذیری

	متغیر مستقل	متغیر وابسته	میانگین اختلاف	سطح معناداری
Tukey HSD	اقتصادی	اجتماعی	۰/۲۵۴	۰/۵۹۶
		زیست محیطی	۱/۸۰۵*	۰/۰۰۰
	اجتماعی	اقتصادی	-۰/۲۵۴	۰/۵۹۶
		زیست محیطی	-۱/۵۵۱*	۰/۰۰۰
	زیست محیطی	اقتصادی	-۱/۸۰۵*	۰/۰۰۰
		اجتماعی	-۱/۵۵۱*	۰/۰۰۰
Scheffe	اقتصادی	اجتماعی	۰/۲۵۴	۰/۶۲۵
		زیست محیطی	-۱/۸۰۵*	۰/۰۰۰
	اجتماعی	اقتصادی	-۰/۲۵۴	۰/۶۲۵
		زیست محیطی	-۱/۵۵۱*	۰/۰۰۰
	زیست محیطی	اقتصادی	-۱/۸۰۵*	۰/۰۰۰

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

	متغیر مستقل	متغیر وابسته	میانگین اختلاف	سطح معناداری
		اجتماعی	-۱/۵۵۱*	۰/۰۰۰
LSD	اقتصادی	اجتماعی	۰/۲۵۴	۰/۳۳۵
		زیست محیطی	۱/۸۰۵*	۰/۰۰۰
	اجتماعی	اقتصادی	-۰/۲۵۴	۰/۳۳۵
		زیست محیطی	-۱/۵۵۱*	۰/۰۰۰
	زیست محیطی	اقتصادی	-۱/۸۰۵*	۰/۰۰۰
		اجتماعی	-۱/۵۵۱*	۰/۰۰۰

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۰

بنا به اطلاعات جدول شماره ۹ ، هر سه آزمون نتایج مشابهی را نشان داده و در واقع تاییدکننده نتایج هم هستند. بدین صورت که بین ابعاد اجتماعی و زیست محیطی همچنین اقتصادی و زیست محیطی تفاوت معنادار مشاهده می شود، ولی تفاوت معنادار بین ابعاد اقتصادی و اجتماعی مشاهده شده است. هم چنین بعد اقتصادی زیست پذیری دارای بالاترین رتبه و بهترین وضعیت در روستاها بود. اما پس از آن بعد اجتماعی قرار داشت که اختلاف زیادی با بعد اقتصادی نداشت. اما بعد زیست محیطی زیست پذیری پایین ترین رتبه را داشت. در اینجا تفاوت میانگین این ابعاد از طریق آزمون F ثابت شد و از طریق سه آزمون پست هاک انجام پذیرفته، مشخص شد که مطابق با یافته های تحقیق، بین بعد اقتصادی و ابعاد اجتماعی و زیست محیطی تفاوت فاحش و معناداری وجود دارد. خروجی سوم این آزمون، نشان دهنده همگنی نمرات کسب شده توسط ابعاد اجتماعی و زیست محیطی با یکدیگر و جای گرفتن آنها در یک گروه است. نتایج جدول هم موید نتایج به دست آمده از جدول بالا است.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

جدول شماره (۱۰): گروه بندی ابعاد زیست پذیری بر مبنای آزمون های پست هاک

	متغیر مستقل	تعداد روستاها	آلفای کرونباخ در سطح ۰/۰۵	
			1	2
Tukey HSD	زیست محیطی	۱۵	۴/۱۹۲۷	
	اجتماعی	۱۵		۵/۷۴۴
	اقتصادی	۱۵		۵/۹۹۸
	Sig.		۱/۰۰۰	۰/۵۹۶
Duncan	زیست محیطی	۱۵	۴/۱۹۲۷	
	اجتماعی	۱۵		۵/۷۴۴
	اقتصادی	۱۵		۵/۹۹۸
	Sig.		۱/۰۰۰	۰/۳۳۵
Scheffe	زیست محیطی	۱۵	۴/۱۹۲۷	
	اجتماعی	۱۵		۵/۷۴۴
	اقتصادی	۱۵		۵/۹۹۸
	Sig.		۱/۰۰۰	۰/۶۲۵

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۰

در این قسمت به بررسی وضعیت زیست پذیری روستاها نسبت به یکدیگر می پردازیم. چنان که پیش از این آمده است، نمرات زیست پذیری روستاهای مورد مطالعه دارای تفاوت هایی با هم است. اما آنچه مشهود است عدم نوسان بالای نمره زیست پذیری در بین روستاها است. چنان که ذکر گردید، هیچ کدام از روستاها در سطح زیست پذیری مطلوب قرار ندارند و همه آنها با فاصله ای اندک در وضعیت متوسط و یا نامطلوب قرار گرفته اند. بدین منظور از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه بهره گرفته شده است. نتایج آن در جدول۵-۷ نشان داده شده است. همان طور که ملاحظه می شود، بین روستاها از نظر سطح زیست پذیری اختلاف معنادار وجود دارد.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

جدول ۱۱- نتایج آزمون تحلیل واریانس تفاوت زیست پذیری در روستاهای مورد مطالعه

	مجموع مربعات	درجه آزادی	مربع میانگین	Fآماره	سطح معناداری
بین گروهی	۷۳/۰۳۱	۱۴	۵/۲۱۷	۲/۸۹۰	۰/۰۰۱
درون گروهی	۳۲۴/۹۵۶	۱۸۰	۱/۸۰۵		
کل	۳۹۷/۹۸۷	۱۹۴			

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۰

۵) نتیجه‌گیری

شناخت دقیق مسائل مربوط به روستاهای ایران از اهمیت بسیار برخوردار است. زیرا ریشه تمامی مشکلات و مسائل عقب ماندگی مانند فقر گسترده، نابرابری در حال رشد، رشد سریع جمعیت و بیکاری فزاینده، ریشه در مناطق روستایی دارد. روستاهای پیرامون شهری به دلیل واقع شدن در پیرامون شهرها مبتلابه مشکلاتی هستند که برای روستاهای ایران جنبه ای نو و دفعی داشته و دریچه نوینی را در فرایند برنامه ریزی روستایی و ناحیه ای به روی برنامه ریزان گشوده است. مجموعه این شرایط ، موقعیت خاصی را از نظر زیست پذیری در این روستاها ایجاد نموده است. تصور عام بر این است که این روستاها به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص، بتوانند سطوح مناسب تر و مطلوب تری از زیست پذیری را برای ساکنان خود مهیا سازند، ولی چنانچه در نتایج این تحقیق مشخص گردید، وضعیت موجود در روستاهای پیرامون شهری شهرستان ورامین تا حدود زیادی متفاوت هستند.

نتایج این تحقیق نشان می دهد که روستاهای از نظر سطح زیست پذیری با هم متفاوت هستند و شرایط یکسانی را از نظر زیست پذیری برای ساکنان خود مهیا ننموده اند. بر این اساس می توان نتیجه گرفت که صرف قرار گرفتن در مجاور نقاط شهری و دسترسی به امکانات موجود در شهرها نمی تواند متضمن ایجاد و شکل گیری سکونتگاه های روستایی زیست پذیر با کیفیت زندگی مطلوب باشد. خصوصا روستاهای پیرامون شهرهایی که در مجاورت و یا نزدیکی کلانشهرها قرار دارند، به دلیل پذیرا شدن خیل مهاجران سرگردان و یا رانده شده از شهر، معضلات و مشکلات متعدد و متفاوتی را تجربه می نمایند که همین امر روی کیفیت

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

زیست در آنها تاثیر انکارناپذیری دارد. بر این اساس بررسی عوامل موثر بر تفاوت زیست پـذیری بین روستاهای حاشیه شهری می تواند از اهمیت زیادی برخوردار باشـد و بـه عنـوان موضـوعی مهم مورد توجه متخصصان و برنامه ریزان روستایی و همچنین متخصصان برنامه ریزی منطقـه ای و ناحیه ای قرار گیرد. سعی شده است در انتهای تحقیق با توجه به همین موضوع بـه ارائـه پیشنهادهایی برای ادامه تحقیق در حوزه زیست پذیری روستایی اقدام گردد. بر این اساس مدل پیشنهادی پژوهش در جهت ارزیابی و سنجش زیسـت پـذیری روسـتاهای پیرامـون شـهری در شکل ۱ ارائه شده است.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

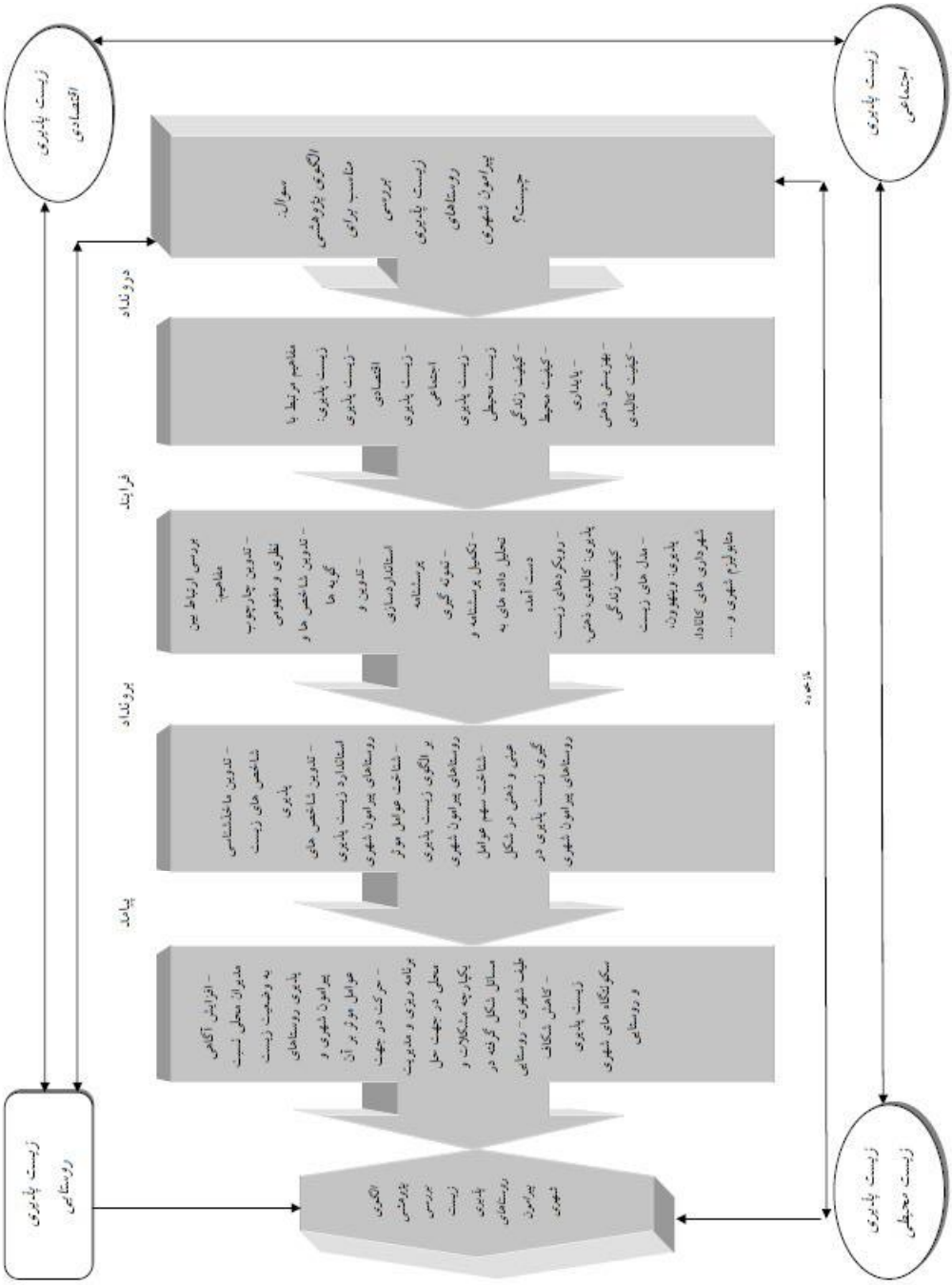

شکل شماره (۱): الگوی پژوهشی مناسب سنجش و تحلیل زیست پذیری در روستاهای پیرامون شهری

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

۷) منابع

- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی(۱۳۸۷) **خلاصه گزارش مطالعه طرح الگوی طرح ریزی کالبدی در روستاهای حریم شهرها**، انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
- حکمت نیا، حسن و میر نجف موسوی (۱۳۸۲) **کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه ریزی شهری و ناحیه ای**، چاپ اول، انتشارات علم نوین، یزد.
- مرکز آمار ایران(۱۳۸۵) **نتایج تفصیلی سرشماری شهرستان ورامین**، مرکز آمار ایران.
- مطیعی لنگرودی، سیدحسن (۱۳۸۲) **برنامه ریزی روستایی با تاکید بر ایران**، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
- AARP (2005) **Livable Communities: An Evaluation Guide**, Public Policy Institute, Washington.
- Bullock, b .s, Susie j, (2004), **an analysis of Technology use and quality of life in a rural west Texas community**, university of Texas. Texas.
- Ford. Tania (1999) **Understanding Population Growth in the Peri-Urban Region**, INTERNATIONAL JOURNAL OF POPULATION GEOGRAPHY Int. J. Popul. Geogr. 5, 297±311.
- Iaquinta D & Drescher, A (2000) **Defining peri-urban: Understanding rural- urban linkages and their connection to institutional context**, tenth world congress IRSA, Rio, August.
- National Research Council (2002) **Community and quality of life; data needs for informed decision making,** National Academy Press, Washington.
- RIVM (2000) De Hollander A.E.M., et al. 5e **Nationale Milieu Verkenningen**. RIVM, 2000. National Outlook, Summary in English.
- Van Kamp, I & Leidelmeijer.K & Marsman. G & de Hollander, A (2003) **Urban environmental quality and human well-beingTowards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study**, Landscape and Urban Planning 65, pp 5–18
- Van Zerr, Mariah & Seskin, Sam (2011) **recommendations memo 2 Livability and quality of life indicators,** least cost planning working group.
- Veenhuizen, Rene (2002) **the rural-urban interface**, ETR-RUAF, Netherlands
- Vergunst, Petra (2003) **Liveability and ecological land use the challenge of localization**, PhD Thesis in Department of Rural Development Studies, Swedish University of Agriculture.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

- Victorian Competition and Efiiciency Commission (2008) **A State of Liveability: An in Inquiry in to enhancing Victoria's Liveability**, Final Report. p 10
- VTPI (2004) **Online TDM Encyclopedia,** Victoria Transport Policy Institute **(**www.vtpi.org**)**
- Vuchic, V (1999) **Transportation for Liveable Cities**, NJ: Center for Urban Policy Research.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]